

بررسی نقش عوامل فرهنگی-مذهبی/امنیتی-نظامی بر ضرورت همگرایی اقوام بزرگ استان خوزستان

اکبر کاظمی^۱

۱. کارشناسی ارشد رشته مطالعات امنیتی ایران

چکیده

زمینه و هدف: هدف از پژوهش حاضر، بررسی نقش عوامل فرهنگی-مذهبی/امنیتی-نظامی بر ضرورت همگرایی اقوام بزرگ استان خوزستان بود. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و توسعه ای است.

روش تحقیق: این پژوهش بر اساس چگونگی به دست آوردن داده‌های مورد نیاز و از جهت روش انجام آن در زمره تحقیقات توصیفی-تحلیلی می باشد. جامعه آماری کل این مطالعه در بخش کیفی از میان خبرگان، صاحب نظران و فعالان حوزه مسائل قومی کشور می باشند که شامل: مجلس، استانداری، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، دانشگاه‌ها و مجموعه‌های مرتبط در استان خوزستان به تعداد ۲۲ نفر برآورد شده است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران برای بخش کیفی ۲۰ نفر می باشد. ویژگی‌های خبرگان و صاحب نظران در جامعه آماری عبارتند از: مدرک تحصیلی لیسانس، فوق لیسانس و دانشجوی دکتری، تجربه کاری و مدیریتی و فعالیت‌های پژوهشی در حوزه مدنظر این مطالعه از نظر جهت گیری بنیادی و بر مبنای اهداف، اکتشافی است. ماهیت پژوهش نیز کیفی می باشد و در ضمن در این تحقیق برای نمونه گیری از روش نمونه گیری هدفمند استفاده شده است. در این مطالعه از پرسشنامه محقق ساخته استفاده گردید.

یافته ها: در مطالعه حاضر، به منظور توصیف یافته‌های جمعیت شناختی از جداول (تحصیلات، سن، سابقه خدمت) و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها سوالات مورد بررسی مشخص گردید ۲۵ گویه مورد ارزیابی شده تاثیر زیادی بر همگرایی قومیت عرب و لر داشته است. در برخی موارد این همگرایی جنبه مثبت داشته است. این پژوهش با استناد به نظریه رقابت بر سر منابع است. یکپارچه کردن سیاسی گروه‌های قومی در درون یک دولت-ملت، زمینه مشخصی را به وجود می آورد که در آن رقابت برای منابع- به ویژه برای مشاغل دولتی- به انگیزه تضاد بین قومی تبدیل می شود.

نتیجه گیری: تقویت همگرایی ملی، یکی از مقولات اساسی هر حکومتی است. امروزه جهانی شدن با جریان آزاد اطلاعات و گسترش روزافزون فن آوری‌ها، ارتباطات و تغییر در تعاملات از سطح خرد تا کلان، چالش‌ها و فرصت‌هایی را در مقابل جامعه جهانی ایجاد نموده است. در حوزه قومیت‌ها، همچون سایر حوزه‌ها، روند جهانی شدن می تواند تأثیرات متفاوتی بر جای بگذارد.

کلید واژه‌ها: امنیت، همگرایی، عوامل فرهنگی-مذهبی، امنیتی-نظامی

بیان موضوع

ایران، کشوری با تنوع فرهنگی است و ساکنان آن به‌رغم اشتراکات فراوان فرهنگی و اجتماعی و تعلقات فرا قومی و فرا زبانی، همواره تعلقات فرو ملی و مبتنی بر عشیره، طایفه، ایل و قومیت نیز داشته‌اند که هر کدام سطوحی از هویت جامعه ایرانی را تشکیل می‌دهد. در واقع قومیت یکی از هویت‌های اجتماعی مدرن است که زیرمجموعه هویت ملی به‌شمار می‌آید (کریم‌زاده، ۱۳۸۹)؛ لذا از جمله مسائل اساسی در جوامع چندقومی همواره این بوده است که اجتماعات قومی چگونه باید با حکومت مرکزی پیوند بخورند تا یک اجتماع ملی فراگیر و پایدار شکل بگیرد؛ چرا که انسجام و همگرایی اجتماعی در چنین جوامعی متأثر از کم‌وکیف روابط بین اقوام و حکومت است که در این حالت، یکپارچگی اجتماعی در سایه پیوند و همگرایی اقوام شکل می‌گیرد (نقدی و همکاران، ۱۳۹۲).

در واقع هویت ملی و وجود یک ملت واحد از حیاتی‌ترین مسائل یک کشور محسوب می‌شود؛ هر چه یک ملت دارای عوامل همبستگی و همگرایی بیش‌تری باشد، به همان مراتب وحدت و منشأ قدرت سیاسی و اقتصادی و در نتیجه امنیت بالاتری برخوردار بوده و سهل‌تر می‌تواند هویت ملی را تجلی دهد. همچنین در اغلب ممالک دنیا، بین افراد ملت، صرف‌نظر از سرزمینی که همه در آن زندگی می‌کنند و حکومتی که تحت بیرق آن به سر می‌برند، عواملی وجود دارد که آن‌ها را به همدیگر نزدیک کرده و از مردم سرزمین سایر کشورها مجزا می‌سازد، این عوامل که اجزای اصلی هویت ملی را تشکیل می‌دهند، عبارتند از: نژاد، زبان، دین و مذهب، آداب و رسوم، تاریخ مشترک، سرزمین و عوامل اقتصادی (اخوان‌مفرد و همکاران، ۱۳۸۷).

بر همین اساس یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر اجتماعات قومی هر کشور، رویکرد، شیوه و روش‌های حکومت‌ها در تنظیم تعاملات و مناسبات مختلف خود (از ابعاد مختلف) با اقوام و مدیریت سیاست‌ها و رویه‌هایی است که بر این تعاملات حاکم بوده است. در واقع سیاست‌های قومی نحوه مواجهه، برخورد و تعامل دولت‌ها و حکومت‌ها را با گروه‌های قومی و فرهنگی درون قلمرو سیاسی و جغرافیایی (سرزمینی) مشخص می‌سازد (ساسانیان، ۱۳۹۷). این سیاست‌ها اگر به نحو احسن تدوین و اجرا شوند، سبب بهره‌برداری از توانایی‌ها و ظرفیت‌های فراوانی می‌شود که سبب همبستگی و همگرایی در سطح امنیت ملی می‌شود و اگر ضعف‌ها و ناسازگاری‌هایی وجود داشته باشد، می‌تواند منشأ واگرایی‌های قومی، کاهش همبستگی ملی و سایر پیامدهای نامناسب دیگر در میان اقوام مختلف از جمله: قوم لر (بهمنی - بختیاری) و قوم عرب گردد (حسابی، ۱۳۹۶).

مردم خوزستان چه قوم لر و چه قوم عرب، همواره مدافع اسلام و سرزمین اسلامی بوده‌اند و می‌دانستند انقلاب اسلامی، انقلابی عقیدتی است؛ به همین دلیل جهاد در راه آن را یک فرض تلقی می‌کنند. امام خمینی (ره) در آغاز سومین سال پیروزی انقلاب می‌فرماید: «ملت ما و قوای مسلح جمهوری اسلامی در این دو سال امتحان خود را داده‌اند که به هیچ وجه حاضر نیستند آنچه را که با چنگ و دندان بدست آورده‌اند از دست بدهند اگر چه با نثار جان خود و فرزندان عزیزشان باشد.» (بختیارپور، ۱۳۸۹). البته در طی تاریخ بسیاری کسانی که در محاسبات خود درباره قبایل لر (بهمنی - بختیاری) و قبایل عرب خوزستان اشتباه کرده‌اند؛ آن‌ها تنها به عوامل نژادی توجه می‌کردند و خیال می‌کردند که قوم لر (بهمنی - بختیاری) و عرب خوزستان به کشور خود خیانت می‌کنند، این طرز تفکر نامربوط و فاقد اصالت است؛ لذا در مطالعات مردم قوم لر و عرب خوزستان باید به آنان از جنبه‌های فکری، فرهنگی، تاریخی، فلسفی، اجتماعی، سیاسی و غیره توجه شود (جعفرزاده و بویه، ۱۳۹۶).

۲- سوابق تحقیق

باقری و همکاران (۱۴۰۱)، الگوسازی ساختاری عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار بر همگرایی بین‌قومی در شهر اهواز را مورد مطالعه قرار دادند. یافته‌های مطالعه بیانگر تأثیر معنی‌دار متغیرهای تحقیق بر میزان همگرایی بین‌قومی در میان پاسخگویان است. با توجه به نتایج، میزان تأثیر متغیر سرمایه فرهنگی [۰/۳۲۷]، قانون‌گرایی [۰/۳۱۲]، میزان استفاده از

رسانه‌های جمعی [۰/۲۵۶]، اعتماد اجتماعی [۰/۱۸۵]، احساس تعلق اجتماعی [۰/۱۱۴] و قوم‌گرایی [۰/۱۸۷-] است؛ از این رو، در بخش الگوی ساختاری نیز با توجه به اعداد معناداری می‌توان نتیجه گرفت که فرضیه‌های تحقیق تأیید شده است؛ بنابراین تأثیر متغیر سرمایه فرهنگی، قانون‌گرایی، اعتماد اجتماعی، احساس تعلق اجتماعی، قوم‌گرایی و میزان استفاده از رسانه‌های جمعی بر همگرایی بین‌قومی در میان پاسخگویان تأیید شده است. همچنین، نتایج الگوسازی معادله‌های ساختاری نشان داد که متغیر سرمایه فرهنگی بیش‌ترین تأثیر را بر متغیر همگرایی بین‌قومی متغیر دارد و در مرتبه بعد متغیرهایی چون: قانون‌گرایی، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، قوم‌گرایی، اعتماد اجتماعی و احساس تعلق اجتماعی قرار دارند. همچنین، ۴۴/۲ درصد از تغییرات متغیر همگرایی بین‌قومی از سوی متغیرهای پژوهش تبیین شده است. با افزایش میزان اعتماد اجتماعی، احساس تعلق اجتماعی، سرمایه فرهنگی، گرایش به قانون‌گرایی، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی و کاهش میزان قوم‌گرایی در میان پاسخگویان می‌توان میزان همگرایی بین‌قومی را در میان پاسخگویان افزایش داد.

یوسفی و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی نقش همگرایی قومی بر افزایش امنیت ملی در نظام جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر استان خوزستان پرداختند. نظریه‌های مرتبط با قومیت و ناسیونالیسم شامل بررسی قومیت به‌عنوان پدیده‌ای کهن یا رویکردی ابزاری است. این نظریه‌ها همچنین پیوند میان امنیت و توسعه را مورد تحلیل قرار می‌دهند و جایگاه این موضوعات را در گفتمان‌های امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بررسی می‌کنند. برخی از نظریات کلیدی شامل نظریه امنیت ایسمن، نظریه تبعیضات قومی گوبوگلو و نظریه استعمار داخلی هشر می‌شوند. مرور تاریخی بر تنوع قومیتی در ایران نشان می‌دهد که این کشور از دیرباز محلی برای اقوام گوناگون با ویژگی‌های فرهنگی و مذهبی مختلف بوده است. دین، مذهب و طبقه اجتماعی نقش مهمی در شکل‌گیری و حفظ هویت قومی در ایران ایفا کرده‌اند. معرفی اقوام ایرانی و بررسی ویژگی‌های آنها کمک می‌کند تا تصویر دقیق‌تری از این تنوع به دست آید. در استان خوزستان، همگرایی میان قومیت‌ها دارای اهمیت خاصی است. مطالعه تاریخچه خوزستان، وضعیت توپوگرافی منطقه، گسترش همکاری‌های اقتصادی و نام‌های تاریخی شهرهای این استان می‌تواند به درک بهتر ارتباطات قومی کمک کند. ویژگی‌های جمعیتی خوزستان و عواملی که به همگرایی قوم عرب در این منطقه انجامیده‌اند نیز از جمله مباحث کلیدی محسوب می‌شوند. رویدادهایی همچون جنگ هشت‌ساله دفاع مقدس نیز بر روابط قومی در منطقه تأثیر داشته‌اند. همچنین مسائل اجتماعی نظیر فقر و تأثیر آن بر اقوام نیز نیازمند توجه بیشتری به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند مشارکت مردم در انتخابات و ایجاد همبستگی اجتماعی دارد.

جهان تیغ (۱۴۰۰)، به بررسی عوامل ژئوپلیتیکی مؤثر بر همگرایی قومی-مذهبی منطقه‌ی جنوب شرق کشور به منظور ایفای نقش مهم ایران در گذر از پیچ تاریخی بزرگ پرداختند. نتایج تحقیق حاکی از آن است که توسعه سواحل مکران در ایجاد همگرایی قومی و مذهبی تأثیرگذار می‌باشد و کلید توسعه امنیت پایدار در منطقه و در نهایت در کشور خواهد بود. کاظمی‌نیا و همکاران (۱۳۹۹)، به «تحلیل جامعه‌شناختی همگرایی کردها و عرب‌های ایلام و نقش آن در احساس امنیت پایدار» پرداختند. بر اساس یافته‌های تحقیق، همگرایی اقوام بر امنیت پایدار تأثیر مستقیم دارد و به ترتیب بیش‌ترین تأثیر را بر ابعاد امنیت ملی، امنیت انسانی و امنیت جهانی دارد. از عوامل بررسی شده مؤثر بر تقویت همگرایی این دو قوم: سن و دخالت بیگانگان

در دو بُعد میزان استفاده و میزان اعتماد به بسته‌های فرهنگی و خبری رسانه‌های بیگانه، تأثیر معکوسی بر میزان همگرایی اقوام دارند. از عوامل شناسایی شده دیگر که به صورت معنی‌دار بر تقویت همگرایی اقوام مؤثر است؛ متغیرهای تأثیر دخالت نخبگان سیاسی، سرمایه فرهنگی، تحصیلات، ملی‌گرایی، دین‌گرایی، تصور مردم از فضای سیاسی، اداری و سابقه ازدواج برون‌گروهي در نزدیکان، بیش‌ترین تا کمترین تأثیر را بر همگرایی در میان کردها و اعراب ساکن در استان ایلام دارند.

۳- روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و توسعه‌ای است. این پژوهش بر اساس چگونگی به دست آوردن داده‌های مورد نیاز و از جهت روش انجام آن در زمره تحقیقات توصیفی-تحلیلی می‌باشد. پژوهش حاضر از حیث موضوعی در زمره موضوع‌های امنیتی به‌شمار آمده است. به لحاظ مکانی استان خوزستان را پوشش داده و از نظر زمانی مربوط به سال ۱۴۰۲ می‌باشد. جامعه آماری این مطالعه از میان خبرگان، صاحب‌نظران و فعالان حوزه مسائل قومی کشور می‌باشند که شامل: مجلس، استانداری، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی، دانشگاه‌ها و مجموعه‌های مرتبط در استان خوزستان به تعداد ۲۲ نفر برآورد شده است.

حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۲۰ نفر می‌باشد. ویژگی‌های خبرگان و صاحب‌نظران در جامعه آماری عبارتند از: مدرک تحصیلی لیسانس، فوق لیسانس و دکتری، تجربه کاری و مدیریتی و فعالیت‌های پژوهشی در حوزه مدنظر این مطالعه از نظر جهت‌گیری بنیادی و بر مبنای اهداف، اکتشافی است. ماهیت پژوهش نیز کیفی می‌باشد و در ضمن در این تحقیق برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است.

$$N = \frac{N(Z_{\alpha/2})^2 p_q}{(N-1)D^2 + PQ(Z_{\alpha/2})^2} = \frac{22 \times (1.96)^2 \times 0.25}{21 \times (0.05)^2 + 0.25 \times (1.96)^2} = 20$$

روش جمع‌آوری داده‌ها در این مطالعه به این صورت است که پس از انتخاب خبرگان، صاحب‌نظران و فعالان در حوزه مسائل قومی (در قالب پرسش مصاحبه‌ای) در اختیار آن‌ها قرار داده شد و جمع‌آوری اطلاعات از آن‌ها آغاز گردید. لازم به یادآوری است به منظور رعایت مسائل اخلاقی و جلوگیری از هر گونه سوگیری احتمالی، تمامی پرسشنامه‌ها بدون ذکر نام و نام خانوادگی تکمیل و جمع‌آوری گردیده است؛ همچنین در زمان تکمیل پرسشنامه‌ها هر گونه ابهام و پرسشی در خصوص ماده‌های مورد سؤال توسط پژوهشگر رفع گردیده و سعی بر آن شده تا اطلاعاتی با کیفیت بالا و خالص جمع‌آوری شود. بدین صورت که محقق با رجوع به هر صاحب‌نظران و فعالان در حوزه مسائل قومی، پس از هماهنگی، ابتدا هدف از تحقیق بیان شد، سپس در صورت تمایل نمونه‌های منتخب به شرکت در تحقیق، پرسش‌نامه‌ها در اختیار آن‌ها قرار گرفت. به هر فرد مدت ۲۰ دقیقه فرصت داده شد که به سؤالات پرسش‌نامه پاسخ دهد. علت محدود نمودن زمان این بود که در افراد منتخب نزدیک‌ترین گزینه به حس خود را علامت بزنند. اختیار کامل افراد پاسخ‌دهنده و عدم شناسایی نام آن‌ها، از جمله ملاحظات اخلاقی در این تحقیق بود. حضور محقق در محل این اطمینان را برای کارمندان ایجاد کرد که نتایج این پژوهش فقط جنبه تحقیقی دارد و نیز چنانچه ابهامی برایشان وجود داشته باشد، توضیحات لازم ارائه شود. بعد از اتمام پاسخ پرسش‌نامه‌ها توسط محقق برای انجام عملیات آماری گردآوری شد.

۴- یافته ها

-ویژگی دموگرافیک خبرگان

ویژگی دموگرافیک خبرگان در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۱- ویژگی دموگرافیک خبرگان

ویژگی های جمعیت شناختی		فراوانی	درصد
سن	کمتر از ۳۵ سال	۲۰	۱۸٪
	۳۵ تا ۴۵ سال	۹	۴۵٪
	۴۵ سال و بیشتر	۱۱	۳۷٪
تحصیلات	کارشناسی	۱۴	۲۷٪
	کارشناسی ارشد	۲۰	۷۳٪
	دکتری	۶	
سابقه کاری	۱۰ تا ۲۰ سال	۷	۶۳٪
	بالای ۲۰ سال	۳۳	۳۷٪
	کل	۴۰	۱۰۰٪

مرحله اول: آشنایی با داده ها

برای اینکه محقق با عمق و گستره مضمون داده ها آشنا شود لازم است که خود را در آن ها تا اندازه ای غوطه ور سازد. غوطه ور شدن در داده ها معمولاً شامل «بازخوانی مکرر داده ها» و خواندن داده ها به صورت فعال (یعنی جستجوی معانی و الگوها) است. در این مرحله، به شناسایی عوامل فرهنگی-مذهبی / امنیتی-نظامی همگرایی اقوام بزرگ استان خوزستان، قوم لر (بهمنی و بختیاری) و قوم عرب از متون مصاحبه مبادرت ورزیده می شود.

در این مرحله محقق پس از بررسی مصاحبه ها به دلیل اینکه بیشتر پاسخ ها دیگر نکات جدیدی در بر نداشت، فرایند کدگذاری را آغاز نمود، که در ادامه جدول های کدگذاری شده که شامل بخشی از گفته های مصاحبه کننده، کدهای معنایی، مضامین پایه و مضامین سازمان دهنده مرتبط است آورده شده است. از بین ۲۰ مصاحبه صورت گرفته ۲۵ کد استخراج شد. فراوانی کدهای استخراجی از ۲۰ مصاحبه صورت گرفته به شرح جدول ۲ می باشد:

جدول ۲: فراوانی مصاحبه ها

تعداد کد استخراجی	مصاحبه شونده
۵	مصاحبه شماره ۱
۲۰	مصاحبه شماره ۲
۱۰	مصاحبه شماره ۳
۱۰	مصاحبه شماره ۴
۷	مصاحبه شماره ۵
۴	مصاحبه شماره ۶
۸	مصاحبه شماره ۷
۹	مصاحبه شماره ۸
۶	مصاحبه شماره ۹
۱۱	مصاحبه شماره ۱۰
۳	مصاحبه شماره ۱۱
۲	مصاحبه شماره ۱۲
۴	مصاحبه شماره ۱۳
۱	مصاحبه شماره ۱۴
۵	مصاحبه شماره ۱۵
۲۰	مصاحبه شماره ۱۶
۱۰	مصاحبه شماره ۱۷
۱۰	مصاحبه شماره ۱۸
۷	مصاحبه شماره ۱۹
۴	مصاحبه شماره ۲۰
۱۰۰	جمع

مرحله دوم: ایجاد کدهای اولیه

مرحله دوم زمانی شروع می شود که محقق داده ها را خوانده و با آن ها آشنایی پیدا کرده است. این مرحله شامل ایجاد کدهای اولیه از داده ها است. کدها یک ویژگی داده ها را معرفی می نمایند که به نظر تحلیل گر جالب می رسد. داده های کدگذاری شده از واحدهای تحلیل متفاوت هستند.

کدگذاری را می توان به صورت دستی یا از طریق برنامه های نرم افزاری انجام داد. در پژوهش حاضر به دلیل اینکه کدگذاری به روش دستی انجام گرفته است، در ابتدا داده ها به وسیله نوشتن یادداشت بر روی متنی که تحلیل می شود و با استفاده از رنگی کردن به وسیله مداد انجام مشخص شد. همچنین می توان ابتدا کدها را مشخص کرد و سپس آن ها را با خلاصه داده هایی که کد را نشان می دهند تطابق داد. نکته مهم در این مرحله این است که همه خلاصه داده ها کدگذاری شده و در قالب هر کد مرتب شده اند و در این مرحله، شاخص های مرتبط باهدف عوامل فرهنگی-مذهبی/امنیتی-نظامی همگرایی اقوام بزرگ استان خوزستان، قوم لر (بهمنی و بختیاری) و قوم عرب، استخراج می گردد. پس از علامت گذاری بر روی جمله های بااهمیت، به هر یک از آن ها یک کد اختصاص داده و یک دسته مفهومی برای آن در نظر گرفته شده است

مرحله سوم: جستجوی مقوله‌ها

این مرحله شامل دسته‌بندی کدهای مختلف در قالب مضامین بالقوه، و مرتب کردن همه خلاصه داده‌های کدگذاری شده در قالب مضامین مشخص شده است. درواقع محقق، تحلیل کدهای خود را شروع کرده و در نظر می‌گیرد که چگونه کدهای مختلف می‌توانند برای ایجاد یک مضمون سازمان دهنده ترکیب شوند. در این مرحله، با غربالگری، حذف کدهای تکراری و یکپارچه نمودن کدهای هم‌معنی، شاخص‌های استخراج‌شده از متون مصاحبه‌ها مقوله‌بندی می‌شوند. در این پژوهش ۹ کد اولیه استخراج شد که با توجه به اینکه برخی از کدها دارای معنی مشابه بودند در یک دسته قرار گرفتند که بعد از یکپارچه نمودن کدهای هم‌معنی ۹ کد شناسایی شد که به شرح جدول زیر می‌باشند.

جدول ۳- کدگذاری اولیه متون

مفهوم استخراجی	متن مصاحبه
فرهنگی - مذهبی	۱- مذهب مشترک تشیع
فرهنگی - مذهبی	۲- اماکن مذهبی و تاریخی
فرهنگی - مذهبی	۳- مراکز فرهنگی، دانشگاهی و حوزوی
فرهنگی - مذهبی	۴- رسانه‌ها، فضای مجازی و صدا و سیما
امنیتی - نظامی	۵- کاهش میزان جرائم اجتماعی و ایمنی
امنیتی - نظامی	۶- احساس امنیت مالی و جانی
امنیتی - نظامی	۷- کاهش درگیری قومی و ناهنجاری‌های امنیتی (تیراندازی- ترور- خرابکاری و...)
امنیتی - نظامی	۸- کنترل و عدم فعالیت شبکه‌ها و جریانات ضد انقلاب در داخل و خارج از کشور

مفهوم استخراجی	متن مصاحبه
آیندی- نظامی	۹- اشتغال در سازمان های نظامی و انتظامی

جدول ۴- مضامین، مقوله ها و گزاره های مفهومی

فرهنگی- مذهبی	۱- مذهب مشترک تشیع بین قوم لر و عرب در همگرایی این دو قوم
فرهنگی- مذهبی	۲- اماکن مذهبی و تاریخی استان خوزستان در همگرایی قوم لر و عرب
فرهنگی- مذهبی	۳- مراکز فرهنگی ، دانشگاهی و حوزوی در همگرایی قوم لر و عرب
فرهنگی- مذهبی	۴- رسانه ها ، فضای مجازی و صدا و سیما در همگرایی قوم لر و عرب

۵- کاهش میزان جرائم اجتماعی و ایمنی در همگرایی قوم لر و عرب در استان خوزستان	امنیتی- نظامی
۶- احساس امنیت مالی و جانی در استان خوزستان در همگرایی قوم لر و عرب	امنیتی- نظامی
۷- کاهش درگیری قومی و ناهنجاری های امنیتی (تیراندازی- ترور- خرابکاری و...) در همگرایی قوم لر و عرب	امنیتی- نظامی
۸- کنترل و عدم فعالیت شبکه ها و جریانات ضد انقلاب در داخل و خارج از کشور به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب موثر	امنیتی- نظامی
۹- اشتغال در سازمان های نظامی و انتظامی در همگرایی قوم لر و عرب	امنیتی- نظامی

مرحله چهارم: بازبینی مقوله ها

مرحله چهارم زمانی شروع می شود که محقق مجموعه ای از کدها را ایجاد کرده و آن ها را مورد بازبینی قرار می دهد. این مرحله شامل دو مرحله بازبینی و تصفیه کدها است. مرحله اول شامل بازبینی در سطح خلاصه های کدگذاری شده است. در مرحله دوم اعتبار کدها در رابطه با مجموعه داده ها در نظر گرفته می شود. اگر نقشه مضامین به خوبی کار کند، آنگاه می توان به مرحله بعدی رفت؛ اما، چنانچه نقشه به خوبی با مجموعه داده ها همخوانی نداشته باشد، محقق باید برگردد و کدگذاری خود را تا زمانی که یک نقشه مضامین رضایت بخش ایجاد شود ادامه دهد. محقق در انتهای این مرحله بایستی آگاهی کافی از اینکه مضامین مختلف کدام ها هستند، چگونگی تناسب آن ها با یکدیگر و کل داستانی که آن ها درباره داده ها می گویند در اختیار داشته باشد. شاخص های استخراج شده از متون مصاحبه ها، پس از مقوله بندی اولیه، مجدداً غربال شده و شاخص های اضافی یا فاقد ارزش لغوی در راستای ارائه الگوی پژوهش، حذف می گردند.

مرحله پنجم: تعریف و نام‌گذاری مقوله‌ها

مرحله پنجم زمانی شروع می‌شود که یک نقشه رضایت‌بخش از مضامین وجود داشته باشد. محقق در این مرحله، کدهایی را که برای تحلیل ارائه کرده، تعریف کرده و مورد بازبینی مجدد قرار می‌دهد، سپس داده‌ها داخل آن‌ها را تحلیل می‌کند. به‌وسیله تعریف و بازبینی کردن، ماهیت آن چیزی که یک مضمون پایه در مورد آن بحث می‌کند مشخص شده و تعیین می‌گردد که هر مضامین سازمان دهنده کدام جنبه از مضامین پایه را در خود دارد. در این مرحله نام‌گذاری کدهای اصلی و فرعی پژوهش شکل گرفته و برای هر دسته از کدهای استخراج‌شده از متون مصاحبه، کدی مشخص در نظر گرفته می‌شود.

مرحله ششم: تهیه گزارش

مرحله ششم زمانی شروع می‌شود که محقق مجموعه‌ای از کدها کاملاً آبدیده در اختیار داشته باشد. این مرحله شامل تحلیل پایانی و نگارش گزارش است. پژوهش حاضر با بررسی و دسته‌بندی کدهای توصیفی حاصل از متون مصاحبه، ۹ شاخص را شناسایی نموده و با توجه به شباهت و قرابت معنایی آن‌ها، مفهوم اصلی دسته‌بندی نموده است که در ۲ گروه ۱۳-فرهنگی - مذهبی، ۲-امنیتی- نظامی، جای داده شدند. یادآوری این مهم ضروری است که مضامینی تحلیل‌شده جنبه قطعیت نداشته و صرفاً در این پژوهش قابل استناد هستند.

بخش کمی اشاره به توصیف مشخصات دموگرافیک افراد مورد پژوهش دارد. در بخش کیفی پژوهش (بررسی متون و مصاحبه با خبرگان) به ابعاد و مولفه و شناسایی عوامل فرهنگی-مذهبی/امنیتی-نظامی همگرایی اقوام بزرگ استان خوزستان، قوم لر (بهمنی و بختیاری) و قوم عرب پاسخ داده شده است.

بعد از مصاحبه با افراد خبره به استخراج کدها پرداخته شد. قابل ذکر است که پس از انجام مصاحبه اشباع نظری حاصل شد. بدین گونه که کدهای استخراج شده جدیدی در مصاحبه ۲۰ به مجموع کدها اضافه نشد و کدهای استخراجی تکراری بودند.

تعریف و نام‌گذاری مقوله‌ها

شرکت در مناسبت‌های دینی و انقلابی (راهپیمایی، مراسمات مذهبی و دینی...)

روضه و هیئت رفتن برای خود روضه نیست بلکه هدف تربیت و تعالی انسان است. تربیتی برای به سعادت رسیدن و سعادت‌ی که عدالت، پیشرفت، پویایی و نشاط است. بنابراین سؤال اصلی این است که آیا شرکت در جلسات هیئت‌های مذهبی در سرزندگی و نشاط اجتماعی آنها تاثیر دارد؟ عقلانی بودن و روشنگری وجه تمایز عاطفه دینی با مکاتب عاطفه گرا است. فلسفه عزاداری و شرکت در هیئت‌های مذهبی محبت و دوستی، انسان‌سازی، انتقال فرهنگ به نسل بعد است. منع عزاداری توسط رضا و محمد رضا شاه باعث ایجاد تشکل‌های مردمی و دسته جمعی به صورت هیئت‌های مذهبی گردید. تا اینکه در دوران انقلاب اسلامی به اوج خود رسید. نکته قابل ملاحظه درباره اسماء هیئت‌ها این است که هر هیئتی نام خاص و پرچم و علامت ویژه انتخاب می‌کند. هیئت‌های عزاداری، گاهی متوسلین به یکی از ائمه - علیهم السلام - و یا گاهی به شهدای کربلا هستند (کاشانی، ۱۳۷۹: ۲۲۹). پس هیات‌های عزاداری که ما امروزه شاهد آن هستیم، ابتدا در مفهوم و معنا گسترده و عام بود و به تدریج این تشکل خاص و منظم به صورت «هیئت» شکل گرفت. در زمان آل بویه عزاداری به صورت علنی برای اولین بار صورت گرفت و در زمان صفویه نیز ادامه یافت و در دوره قاجاریه به اوج و گستردگی خود رسید در دوره پهلوی با ممانعت حکومت، عزاداری‌های به صورت منظم و هیئت

هایی در خانه‌ها به صورت مخفیانه تشکیل یافت تا اینکه در دوره انقلاب اسلامی این هیئت‌های خانگی، رسمی و آشکارا به ارائه برنامه‌های مختلف پرداختند.

انتخابات

عوامل و شرایط نامطلوب و بد اقتصادی کشور از بالاترین تاثیر در ایجاد انگاره و جهت‌گیری رفتاری در انتخابات ریاست جمهوری و ارزیابی منفی به نتایج انتخابات و احتمالاً استمرار آن در آینده داشته‌اند. در جایگاه بعدی، عوامل دیگر قرار دارند که مهمترین آنها عبارتند از: مدیریت و مدیران ضعیف و ناکارآمد یا کمتر کارآمد، عدم شفافیت و فساد در نظام سیاسی و اقتصادی (بوروکراسی کمتر پاسخگو و نظارت‌پذیر)، ضعف اخلاق مدنی، نبود فضای رقابتی و باز در حد مطلوب، وجود تبعیض‌ها، هدایت‌شدگی‌ها و فرصت‌های نابرابر در تبلیغات، عدم برخورداری کاندیداها از شاخص‌های صلاحیت، ارتباط‌پذیری صادقانه با مردم و اخلاق مدنی و در نهایت نهادینه نبودن شرایط مطلوب برای تحقق رفتار انتخاباتی در قالب دو انگاره مطلوب حق فردی و تکلیف ملی برای بهبود شرایط و تعیین سازنده سرنوشت فردی و ملی (سردارنیا و مشایخ، ۱۴۰۲).

خلاصه متن مصاحبه‌ها:

براساس نتایج بدست‌مشاهده گردید که عامل امنیتی - نظامی دارای اهمیت بیشتری بر همگرایی داشته و میزان اهمیت اقتصادی دارای کمترین اهمیت بوده است.

۱- مذهب مشترک تشیع بین قوم لر و عرب به چه میزان در همگرایی این دو قوم تاثیر دارند.

شیعه‌بودن قوم عرب در خوزستان باعث هم‌گرایی بین قوم عرب می‌شود و در نتیجه، هویت ملی را تقویت می‌کند که می‌تواند اثری کاهنده بر عوامل واگرایی به جای بگذارد؛ به‌طوری که در دهه‌های اخیر جنبش‌های سیاسی واگرایی که در پناه حمایت‌های بین‌المللی و فرمانطقه‌ای در منطقه پدید آمد با استقبال مردم بومی روبه‌رو نشد.

۲- اماکن مذهبی و تاریخی استان خوزستان به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب موثر است.

از آنجا که قومیت، یکی از شاخص‌های عمده در شناخت طبیعی کشورها برای نیل به ثبات و دوری از خشونت به حساب می‌آید، امنیت کشورها در دهه‌ی آینده بدون توجه به این بعد رقم نخواهد خورد. هرچند تنوع قومی و فرهنگی در کشور ایران می‌تواند فرصت‌های مناسبی برای توسعه‌ی کشور فراهم کند، در عین حال می‌تواند یکی از بسترهای مهم ناامنی و تهدیدات امنیتی به شمار رود، بگونه‌ای که همبستگی ملی متأثر از نوع رویکرد حکومت مرکزی در برخی مناطق در طی دوره‌های خاص تاریخی موجب به چالش کشیده شدن انسجام سرزمینی کشور شده است. اکثریت قوم عرب، در جنوب غربی کشور، در استان خوزستان ساکن‌اند و با توجه به ترکیب جمعیتی منطقه و کشورهای همسایه، یکسری عوامل متعدد پیوند آن را با ملت ایران تحکیم بخشیده و همچنین عوامل دیگری باعث تضعیف این پیوند شده است.

۳- مراکز فرهنگی، دانشگاهی و حوزوی در همگرایی قوم لر و عرب به چه میزان موثر می باشد.

رشد سرمایه فرهنگی بیشتر از همه به جای تقویت هویت‌های خاص (هویت قومی) به تقویت هویت‌های عام و جمعی مثل هویت ملی منجر می‌شود؛ بنابراین می‌توان این‌طور استنباط کرد که افزایش میزان سرمایه فرهنگی در جامعه باعث کاهش میزان واگرایی قومی در جامعه و در نتیجه افزایش میزان هم‌گرایی بین اقوام مختلف در جامعه می‌شود.

۴- رسانه‌ها، فضای مجازی و صدا و سیما به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب موثر می باشد.

با شبکه استانی خوزستان برنامه‌هایی تدوین و پخش شود که محتوای آنها به نوعی رابطه و انسجام اجتماعی اقوام مختلف را در استان نشان دهد تا از میزان گرایش به قوم‌گرایی کاسته شود و به این ترتیب باعث افزایش میزان هم‌گرایی در میان اقوام مختلف در استان شود. رسانه ملی و به خصوص رسانه‌های استانی، ویژگی‌های اقوام ساکن در هر منطقه و آداب و رسوم آنها را در راستای آشنایی سایر اقوام و همچنین ایجاد همبستگی و هم‌گرایی بین اقوام در قالب برنامه‌های مستند، فیلم‌ها و سریال‌های تلویزیونی برجسته و پررنگ کنند تا زمینه‌های هم‌گرایی بین قومی با آشنایی آداب رسوم و فرهنگ‌های اقوام مختلف به وجود آید.

۵- کاهش میزان جرائم اجتماعی و ایمنی به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب در استان خوزستان موثر می باشد.

کاهش میزان جرائم اجتماعی و ایمنی به میزان زیادی در همگرایی قوم لر و عرب در استان خوزستان موثر می باشد.

۶- احساس امنیت مالی و جانی در استان خوزستان به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب موثر می باشد.

احساس امنیت مالی و جانی در استان خوزستان به میزان زیادی در همگرایی قوم لر و عرب موثر می باشد.

۷- کاهش درگیری قومی و ناهنجارهای امنیتی (تیراندازی-ترور-خرابکاری و...) به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب تاثیر دارد.

کاهش درگیری قومی و ناهنجارهای امنیتی (تیراندازی-ترور-خرابکاری و...) به میزان زیادی در همگرایی قوم لر و عرب تاثیر دارد.

۸- کنترل و عدم فعالیت شبکه‌ها و جریان‌ات ضد انقلاب در داخل و خارج از کشور به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب موثر نمی‌باشد.

کنترل و عدم فعالیت شبکه‌ها و جریان‌ات ضد انقلاب در داخل و خارج از کشور به میزان خیلی زیاد در همگرایی قوم لر و عرب موثر نمی‌باشد.

۹- اشتغال در سازمان‌های نظامی و انتظامی به چه میزان در همگرایی قوم لر و عرب موثر می‌باشد.

اشتغال در سازمان‌های نظامی و انتظامی به میزان زیاد در همگرایی قوم لر و عرب موثر می‌باشد.

امنیتی-نظامی

امنیتی-نظامی

۵- بحث

یافته‌های نشان داد که وحدت و همگرایی قومی یکی از اساسی‌ترین مباحث حیاتی کشورهاست که به سبب آن، بقاء و دوام آن در طول زمان میسر می‌گردد. از آنجائیکه ایران از جمله کشورهای کثیرالاقوام است که وجود تنوعات قومی و فرهنگی در آن لزوم سیاست قومی و مدیریت سیاسی کارآمد مدیرانه و عقلانی را ایجاب می‌نماید؛ لذا شناسایی عوامل و الزامات امنیتی مؤثر در ارتقاء همگرایی میان اقوام (لر و عرب) نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در ترسیم و طراحی الگوی مدیریتی اداره اقوام در کشور دارد. همچنین مجموعه‌ای از عوامل در این فرآیند تأثیرگذارند و آن چه که امروز ما به آن نیاز داریم چگونگی اعمال این عوامل بر اساس اصول علمی در سیاست‌های کلان قومی است. از این رو توجه به اولویت‌بندی‌ها، پرهیز از نگرش تک‌عَلّی و روزآمدی عوامل نقش بسزایی در ارتقاء همبستگی و همگرایی قومی دارد؛ بنابراین جمهوری اسلامی ایران با بهره‌گیری از این عوامل می‌تواند زمینه‌های علمی تنوعات قومی در جهت تقویت و تداوم همبستگی و همگرایی قومی را فراهم نماید؛ لذا با توجه به نتیجه آماری، پس با قاطعیت و بر اساس متغیرهای مؤثر در سطح همگرایی اقوام ایرانی (قوم لر و عرب) و نیز جهت ارتقاء سطح همگرایی اقوام یادشده با دولت مرکزی بر اساس آراء خبرگان راهکارهایی ذیل بسیار می‌تواند راهگشا باشند:

۱- بهره‌گیری صحیح و استفاده بهینه از ظرفیت‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی و اسناد بالادستی نظیر: سند چشم‌انداز بیست ساله

- ۲- بهره‌گیری از توانایی و خلاقیت‌های نخبگان قومی در اداره کشور
- ۳- تقسیم عادلانه فرصت‌های مدیریتی، کاهش اختلاف شاخص‌های رفاهی بین استان‌های مناطق محروم نسبت به استان‌های برخوردار
- ۴- لزوم توجه بیش‌تر به عمران و توسعه منطقه‌ای مناطق مرزی و قوم‌نشین
- ۵- تقویت علائق و منافع مشترک و زدایش تصورات قالبی، نبود تعصب، پیش‌داوری و تبعیض فرهنگی
- ۶- ارتقای سطح ارتباطات جهت کاهش فاصله اجتماعی و تقویت پیوندهای اجتماعی بین بخش‌ها و نواحی مختلف کشور
- ۷- گسترش تعاملات تبادلات فرهنگی و تقویت روابط فرامرزی در سطح منطقه‌ای و جهانی
- ۸- مشارکت در فرهنگ جهانی به عنوان یک بازیگر فعال با تکیه بر غنای فرهنگی و تمدن چند هزار ساله
- ۹- تأکید بر توانمندی داخلی و استفاده بهینه و بهره‌برداری صحیح از امکانات و منابع در جهت حفظ منافع ملی و صیانت از امنیت ملی

۶- پیشنهادات

- ۱- ارتقای سطح سواد و رشد آموزش و پرورش به‌ویژه در مناطق روستایی و محروم امری ضروری است و آشنانمودن اصولی مردم با اقوام ایرانی از طریق متون درسی به منظور همزیستی مسالمت‌آمیز آحاد مردم در محیط کار و زندگی با یکدیگر
- ۲- رسانه‌های جمعی از مهم‌ترین ابزارها در دست دولت برای ایجاد همبستگی و وفاق عام و تقویت هویت جمعی عام به‌شمار می‌آیند؛ لذا اعتماد مردم به رسانه‌های جمعی، لازم و ضروری است. این امر مستلزم توجه به دور از تحقیر یا سوء نمایش از طریق پخش برنامه‌ها و سریال‌ها، احترام گذاشتن به باورها، لهجه و گویش‌های اقوام مختلف، تقویت صداوسیما و شبکه‌های استانی و تأکید بر کیفیت موضوعات با توجه به این که سطح استفاده مردم از رسانه‌های ارتباطی پایین است.
- ۳- تقویت برنامه‌های تبادل فرهنگی بین‌قومی از طریق نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های علمی، ادبی، هنری و نمایشی

- ۴- حذف نگاه امنیتی نسبت به اقوام
- ۵- توزیع عادلانه‌تر اعتبارات عمرانی و توجه مساوات‌طلبانه به عمران و توسعه شهرهای مختلف، زمینه بدبینی و نزدیکی برخی و طرد بعضی دیگر را کمتر می‌کند.
- ۶- تعیین جایگاه مناطق دارای تنوع قومی در اقتصاد مقاومتی با توجه ویژه به ظرفیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی این مناطق
- ۷- توجه ویژه به توسعه هدفمند، با برنامه، بومی و عدالت‌محور مناطق دارای تنوع قومی

فهرست منابع:

- جهان تیغ، رضا، ۱۴۰۰، بررسی عوامل ژئوپلیتیکی موثر بر همگرایی قومی-مذهبی منطقه ی جنوب شرق کشور به منظور ایفای نقش مهم ایران در گذر از پیچ تاریخی بزرگ، <https://civilica.com/doc/۱۷۷۶۸۰۹>
- نقدی، اسدالله؛ احمدی، امیدعلی و سلطانی‌عزت، محمود (۱۳۹۲). بررسی جامعه‌شناسی میزان همگرایی قومیت‌ها، فصلنامه علمی-پژوهشی تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، شماره ۶۸.
- کریم‌زاده، علی (۱۳۸۹). چالش‌های هویتی و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران با نگاهی به استان خوزستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- ساسانیان، سعید (۱۳۹۷). عملیات روانی سایت العربیه بر عرب‌های خوزستان با تمرکز بر احساس محرومیت نسبی رفاهی، فصلنامه آفاق امنیت، سال یازدهم، شماره ۳۸.
- اخوان‌مفرد، حمیدرضا؛ هندیانی، عبدالله و زینال‌نژاد، حسن (۱۳۸۷). بررسی راه‌های همگرایی قومیتی با تأکید بر اقوام ترک و کرد در شهرستان ماکو، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال سوم، شماره ۴.
- بختیارپور، علی (۱۳۸۹). بررسی و برآورد تهدیدات استان خوزستان و نقش و تأثیر مؤلفه های سیاسی، اجتماعی، امنیتی، اقتصادی و فرهنگی بر آن، فصلنامه مرکز مطالعات توسعه امنیت پایدار، شماره ۱۸.
- جعفرزاده، حسن و بویه، چمران (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل نقش‌آفرینی قوم عرب خوزستان در جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، فصلنامه علمی- ترویجی مطالعات دفاع مقدس، دوره سوم، شماره ۴.
- حسابی، احمد (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین همبستگی ملی با گفتمان سیاست های قومی و تأثیر آن بر قومیت های مختلف در خوزستان، فصلنامه علوم اجتماعی، دوره یازدهم، شماره ۳۷.
- باقری، معصومه . نواح، عبدالرضا . شجاعی برجویی، حدیث، ۱۴۰۱، الگوسازی ساختاری عوامل فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تاثیرگذار بر هم گرایی بین قومی در شهر اهواز، <https://civilica.com/doc/۱۶۳۵۳۰۵>
- یوسفی، بهرام، عامری گلستانی، حامد. بررسی نقش همگرایی قومی بر افزایش امنیت ملی در نظام جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر استان خوزستان. (۱۴۰۱). دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز در شهر اهواز
- کاظمی نیا، حسن، شیر، طهمورث، صفری شالی، رضا. (۱۳۹۹). تحلیل جامعه شناختی همگرایی کردها و عرب های ایلام و نقش آن در احساس امنیت پایدار. مطالعات ملی، ۲۱(۳) (پیاپی ۸۳)، ۱۵۱-۱۷۶/fa/۴۰۷۵۳۴/SID. <https://sid.ir/paper/۴۰۷۵۳۴/fa/۱۷۶-۱۵۱> .